Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

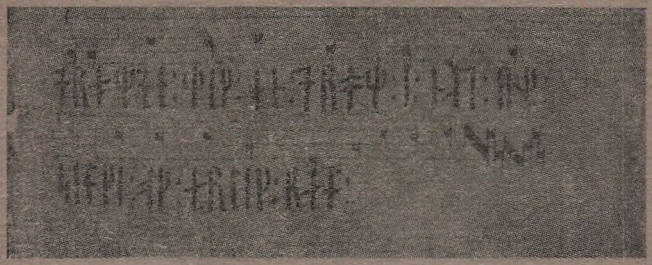

Margrethe Petersen

Danske Folkeviser

AUG. OLSENS BOGHANDEL
KBHN. HELLERUP

Bøger til Emneundervisning:

Faglig Læsning

Redigeret af Jørgen Banke og S. P. Fredebo.

Over 100 Hæfter (se Bagsiden) med Stof til udvidet Læsning. — Litteraturliste, Opgaver samt Emnekartotek.

Det danske Sprog

Retskrivning og Stil for Folkeskolen.

For Købstadskolen I—VI
ved S. P. Fredebo
og F. C. Kaalund-Jørgensen.

For Landsbyskolen I—III
ved S. P. Fredebo og Ebbe Stephansen.

Indeholder: Stavelister, Diktater, Genfortællinger, Sproglære, Analyseøvelser, Alfabetiseringsopgaver, Bogopgaver, Referatstile, Opg. til Emneundervisning.

Vort Modersmaal

Læsebog for Købstadskolen
2.-8. Kl.*) v. S.P. Fredebo og Kaj Nielsen

Læsebog for Landsbyskolen
I-IV**) ved S. P. Fredebo, Kaj Nielsen og Ebbe Stephansen.

Den emnedelte Læsebog. - Ny Litteratur, klassisk Digtning. - Lyd- og Taleøvelser, Pauseringsøvelser, Disponeringsøvelser Opgaver, Litteraturlister Dobbelt Register, Ordliste.

*) 6. og 7. Kl. udkommer Sommeren 1938. — 8. Kl. lidt senere.
**) III. udkommer Sommeren 1938. — IV lidt senere.

MARGRETHE PETERSEN

DANSKE FOLKEVISER

FAGLIG LÆSNING NR. 105
TIDSSKRIFT FOR SKOLE OG HJEM
ELVTE AARGANG — 5. HÆFTE

86.2
Pe 76
d

Redigeret af JØRGEN BANKE og S. P. FREDEBO
1938

INDHOLD:

Side

Indledning 3
Dansen 6
Folkevisen fortæller 11
Kæmpeviser 13
Ridderviser 16
Trylleviser 23
Runeviser 26
Gengangerviser 28
De historiske Viser 30
Visernes Skæbne gennem Tiderne 31
Visens Genopstaaen i dansk Kunst 33

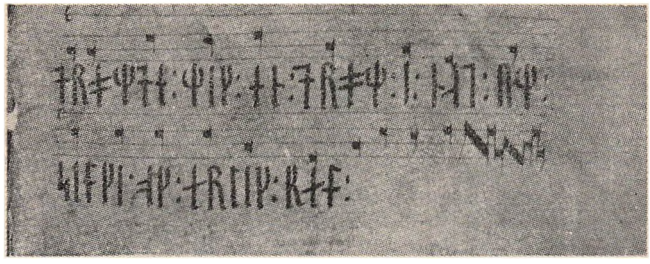

End har de Sange saa frisk en Duft
som Engens Blomster i Morgenluft.
De har en Farve saa dansk saa fager
som lysblaa Kornblomst i Rugens Ager.

J. L. Heiberg.

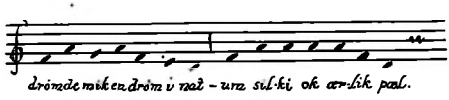

Lyt til Radioens Pausesignal. Nyn det efter. Det er ovenstaaende lille Folkevisestrofe, der daglig toner gennem Æteren. Den lille Visestump er over 600 Aar gammel og det ældste nedskrevne Minde, vi har om den danske Folkevise. Det er i Ordets egentlige Forstand en Minderune. Den staar paa den allersidste Side i Runehaandskriftet „Den skaanske Lov", prentet næsten som en Efterskrift efter alle de tørre Lovparagraffer. Runeteksten under Noderne lyder oversat: „drømdæ mik en drøm i nat — um silki og ærlik pæld", rimeligvis en lille lyrisk Strofe fra en Dansevise. — Det er symbolsk, at ind mellem Radioens forskellige Udsendelser af Prosa og Poesi, af Dagens Emner om Erhverv og Politik etc., ind mellem Musik og Radioavis o.s.v. nynner i Pausesignalet Folkevisestrofen sin Rytme saaledes, som Folkevisen Aarhundreder igennem har slynget sig ind i det danske Folks Tanke- og Følelsesliv, og som den lever i dansk Digtning.

Alle i Danmark kender i hvert Fald nogle enkelte

Folkeviser, f. Eks. „Hr. Oluf rider saa vide om Land", „Agnete og Havmanden", „Dronning Dagmar ligger i Ribe syg, til Ringsted lader hun sig vente". Find i din Sangbog, i Højskolesangbogen eller i Skolebibliotekets Digtsamlinger forskellige Folkeviser. Øv dig i at kende Forskel paa en rigtig Folkevise og en Efterligning.

Folkevisen er altid bygget op af 2- eller 4-liniede Strofer, og den har altid et Omkvæd. (Et Par Undtagelser er f. Eks. Niels Ebbesøn og Fuglevisen).

Ofte er der 2 Omkvæd i den toliniede Strofe, f. Eks. i „Harpens Kraft":

Villemand og hans væne Brud
— Strengen er af Guld —
de legte Guldtavl i hendes Bur.
Saa liflig legte han for sin Jomfru. —

Eet Omkvæd har

Hr. Oluf rider saa vide om Land,
og til sit Bryllup saa byder han.
Men Dansen den gaar saa let gennem Lunden.

Eksempel paa Folkevise med 4-liniede Strofer fra „Dronning Dagmars Død":

Dronning Dagmar ligger udi Ribe syg,
til Ringsted lader hun sig vente,
alle de Fruer i Danmark er,
dem lader hun til sig hente.
Udi Ringsted hviles Dronning Dagmar.

Eksempel fra „Ebbe Skammelsøn":

Skammel han bor sig nør i Ty,
han er baade rig og kaad;
saa væne har han Sønner fem,
de to fores ilde ad.
Fordi træder Ebbe Skammelsøn saa mangen Sti vild.

Danmark har nu en Samling paa ca. 600 Folkeviser, der stammer fra Middelalderen; da blev de brugt til

Dans og Gildeslag, især blev de sunget til Dansen, der traadtes til deres Akkompagnement.

Folkevisen blev aldrig skrevet ned i Middelalderen; det blev den først, da ingen længere digtede Folkeviser — efter Middelalderens Slutning. Kun ganske enkelte Strofer findes hist og her; i et teologisk Skrift fra o. 1450 er optegnet nogle Vers fra „Ridderen i Hjorteham", paa et Grønlandskort har en Geograf nedskrevet en enkelt Strofe ca. 1425, og Omkvædet fra en Holger Danske Vise er malet under nogle Kalkmalerier af den danske Sagnhelt i en svensk Kirke. Ellers intet. Folkevisen blev bevaret Aarhundreder igennem ved, at Slægt efter Slægt sang dem, helt op til vore Dage „er den fløjet paa Sangens Vinger".

De første Viser blev sunget her i Danmark i det 11.—12. Aarhundrede, de fleste og bedste blev til i Tiden 1200—ca. 1350; det regnes for den frodigste Tid, men mange blev endnu digtet til omkring 1550.

Dansen og Folkeviseformen var kommet hertil fra Frankrig, direkte fra Frankrig eller over England. Allerede paa Knud den Stores Tid hører vi om de første Folkevisestrofer. Flere af vore Bisper og mange andre lærde studerede i Paris, og der var livlig Handelsforbindelse med Europa. Riddere og Svende drog paa Krigstog, Korstog og Ridderfærd i den vide Verden, fremmede Munke kom hertil, og danske Munke rejste ud og kom hjem ikke alene med Klosterregler, men med Viden om Kunst, Havebrug og fremmede Sæder og Skikke. Der var nok til at bringe Bud om Dans og Poesi udefra til Danmark. Men lærtes end Folkevisetonen udefra, saa blev dens Emner og Form saa typisk danske, de sprang ud af det danske Folks egne Oplevelser, egne Stemninger, egne Følelser, saa Digteren Heiberg har helt Ret, naar han synger:

> De har en Farve saa d a n s k saa fager
> som lysblaa Kornblomst i Rugens Ager.

Og vi har i den danske Folkevise en saadan Poesiens Skat, at intet andet Land i Verden har Magen dertil.

Kalkmaleri i Ørslev Kirke.

DANSEN

I Ørslev Kirke ved Sorø findes et gammelt Kalkmaleri fra o. 1400. Det forestiller en Kædedans. Hvor mange Svende er der? Hvor mange Ridderdamer? Hvordan er de klædt?

Dansen var i hvert Fald kendt her fra o. 1170; fra den Tid findes der Beretninger om, at Munkene i Klosteret paa Eskildsø i Isefjorden bød Slægt og Venner til Gilde og Dans, men at Biskop Absalon fandt, at Lystigheden gik for vidt og forbød den. Kædedansen, hvor Jomfruer og Riddere tog hinanden i Haanden og dannede lange Rækker eller Kæde, var maaske den almindeligste, men der var flere andre Former, f. Eks. Sværddansen, hvor en Kreds af Riddere dannede Ring uden om de dansende og krydsede Klinger i Danserytmens Takt; der skulde Behændighed til for ikke at saare de dansende. Der var Fakkeldans og Springdans. Ringdans, Kædedans og Springdans bruges endnu den Dag i Dag paa Færøerne, og saa dybe Spor har den gamle Dans sat sig, at vi alle oplever ved store Gymnastikstævner at se Ungdommen i Folkedragter præsentere de gamle Folkedanse for os.

Sale og Stuer var i Reglen for smaa til Dans; nu og da hører vi om Dans i Fruerstuer, men tiest gaar Dansen ude i det fri. „Der gaar Dans i Borgegaard", „Der gaar Dans paa Riber Gade", „Der gaar Dans paa Riber-Bro", „Dansen den gaar saa let gennem Lunden":

„I Lunden ganger den Ridderdans,
de danser med Blus og Rosenkrans.
For danser Hr. Iver under Sobel og Maar,
den fejreste Ridder i Kongens Gaard",

og videre:

„Saa herlig ganger Dansen paa den grønne Vold,
Jomfruer træde Lykkedans og Riddere lege Bold,
saa herlig ganger da Dansen".

Der dansedes „neder ved Aa" og ved Borgeled, i Højeloft og i Jomfrubur. Det er til at tro, at Dansen hyppigst er traadt ude i Naturen ved Foraarstid og i Midsommernætter; saa mange af Omkvædene tyder derpaa, de er som sprungne ud af Foraarets Glæde og Sommerens Skønhed.

Selv om der dansedes ved Solhvervsfesterne i Glæde over, at nu kom de lange, lyse Dage igen, saa var det sikkert, at den traadtes i Vaagenætterne, de hellige Fester, hvor man samledes ved Kirker og Klostre for at høre natlige Messer, og fejende gik Dansen til Skt. Hans, hvor de unge skulde „træde Skt. Hans Duggen af Jorden", og Dansen glæder dem, saa Ridderen udbryder: „og Dansen vil vi røre, det dages ikke end". Alle Festligheder faar Glans af Dansen, og til de tilsejlende lyder det:

Herlig ganger Dansen
herlig ved den Strand,
som de rige Købmænd
komme sejlende for Land.

Dansen gaar, Dansen trædes, nu og da springes den. „Rane han i Dansen sprang". (Dansen paa Riberhus).

Men Rane Lange var samtidig Forsanger:

Rane han i Dansen sprang,
begyndte Vise og for dem sang.
Han bar op en Vise og kvad,
alle de Riddere efter ham traad.

Forsangeren, som ogsaa ses paa Ørslev Frisen med Guldkar eller Forsanger-Mærke i Haand, begyndte med at synge Omkvædet eller Indledningsvers. Der kunde være flere Forsangere, Mænd eller Kvinder: „Hun gik i Dans og for hun sang, femten Riddere efter hende trad" (traadte—sprang). „Karenlille og

Kirstenlille de kvad den Vise tilsammen". Mange Viser er Dialoger med Spørgsmaal og Svar.

Indledningsverset eller Omkvædet giver Visens Stemning, og Rytmen anslaas i det. Alle Folkeviser er Fortællinger, fortalte saa ypperligt, at Historikeren Johs. Steenstrup, der granskede de gamle Folkeviser, udbryder: „Hundreder af moderne Digtere vilde kunne misunde Sangeren fra de svundne Dage en saadan Evne til med Tryllestavens Magt i Sekunder at føre os midt ind i sin Forestillingskreds".

Umiddelbart efter Omkvædet begyndte Forsangeren Visens Fortælling; ved hvert Vers' Slutning sang de dansende Omkvædet med i Kor. — Der springes lige ind i Fortællingen, f. Eks. „Aage og Else": „Det var sig Ridder Aage, han red sig under Ø", og i faa Vers oprulles to Menneskers Livstragedie. Et andet Eksempel: „Dronning Dagmar ligger i Ribe syg, til Ringsted lader hun sig vente", „Agnete hun stander paa Højeloftsbro, straks kom der en Havmand, ham gav hun sin Tro". Lyslevende staar de med et Trylleslag for os, og vi er i samme Sekund midt i Begivenhederne.

Og fanger Fortællingerne os i deres malende, korte, knappe — og saa rige Form, saa afspejler Omkvædene ikke mindre Digterens geniale Evne ved det fine Samspil mellem Fortællingens Indhold og Omkvædets Udbrud. — Er Omkvædet muntert og kvikt, saa er Emnet svarende dertil, er det vemodigt og sorgfuldt, saa ved man, det er tunge Skæbner, der skal synges om.

Indledningsverset og Omkvædet er ofte fra den omgivende Natur.

Fra Foraaret i „Der Løv sprang ud paa Lindeqvist", „Mens Urterne gro", „Men Linden mon løves", „Nu løves Skovsalen", „Men Skoven stander alt udi Blomster", „Saa grønne er alle de Løv".

Fra Sommeren:

„Her stunder saa blide en Sommer i Aar,
forgangen er Vinter hin kold;
der springer ud Roser og Liljer,

og Skoven hun stander saa bold.
Og nu da kommer Bliden." (Bliden = Sommer).

„Det er saa favrt om Sommeren,
naar Bølgen leger paa Sand,
det glæder sig mangen stolt Jomfru
og saa mangen velbyrdig Mand."

„En Midsommernat saa blide
den Ridder trolover den skønne Jomfru.
Op under saa grøn en Lide."

Endvidere: „Om Sommer og Eng alle smaa Fugle de synge saa vel", „Mens Skoven er grøn", „Mens Sommeren gror", „Thi det er saa favrt om Sommeren".

Fra Morgen og Aften: „Der Dagen han dages, og Duggen driver saa vide", „Aarle om Morgen, alt før Lærken hun sang", „Sildig om den Aften, Rimen han faldt å" (Duggen faldt), hedder ogsaa: „Sildig om den Aften, Røgen den faldt paa".

Fra Efteraaret: „Det falmer og falder ned Løvet over alle grønne Skove" (Klosterjomfruens Klage).

Linden inspirerede Sangerens Udbrud, Omkvæd: „Der stander en Lind udi min Faders Gaard saa herlig", „Under den Lind og der skal I mig bie", „Linden bugned neder til Jord alt med sine forgyldene Blade", „I min Faders Abildgaard, der stander en Lind saa grøn, her plejer Ridder og skønne Jomfruer at finde hinanden i Løn".

Naturskildringer findes som Regel kun i Indledningsvers og Omkvæd. Indledningsversene til „Jomfruen i Fugleham" giver Skoven:

„Jeg ved vel, hvor den Skov hun stander,
hun staar for uden ved Fjord;
der gror inde de fejreste Træer,
som nogen maa se paa Jord.

Der gror inde de fejreste Træer,
som man kalder Siljer og Linde;
der spiller inde de ædelige Dyr,
som man kalder Hjorte og Hinde."

Med strygende Friskhed giver Indledningsverset til Dronning Dagmars Ankomst til Danmark hele Billedet, Festen og Jubelen:

„Jeg saa Sejl for Sunde fare,
saa mangen forgyldene Fløj;
der sejler Junker Strange med Dronning Dagmar."

Fortællingens Længsel, Sorg og Skuffelse faar Tone i Omkvædet: „Jeg sover ikke, naar jeg længes",

Lorenz Frølich: Dronning Dagmars Ankomst til Danmark.

„Herre Gud maatte jeg det fange, som jeg haver efter længes — saa maatte min Sorg bortgange". „Sorgen er tung, hvem hende skal ene bære", „Herre Gud løse vel vor Angst — og Sorgen af vort Bryst — ihvem der haver en lønlig Sorg — hans Hjerte det er vel tyst".

Alle disse Stemningsudbrud gav Viserne deres Karakter og meddelte sig til den dansende og syngende Skare, saa paa een Gang var Dansen, Sangen, Naturen og de dansende et Samspil, der udtrykte stærk Livsglæde og Livsmod, Indleven i mægtige Begivenheder og Medleven i dybe menneskelige Tragedier; — det, som Teatret i sin højeste Kunst giver os, det skabte de selv.

FOLKEVISEN FORTÆLLER

Grundtvig udgav den første Folkevisesamling for dansk Skoleungdom 1847. Han indledede den med Digtet:

„Jeg gik mig ud en Sommerdag at høre
Fuglesang, som Hjertet kunde røre,
i de dybe Dale,
mellem Nattergale
og de andre Fugle smaa, som tale.

Der sad en lille Fugl i Bøgelunden,
sødt den sang i Sommeraftenstunden
i de grønne Sale
mellem Nattergale
og de andre Fugle smaa, som tale.

Enhver Dreng og Pige opdager straks, at det er en Lignelse. „Den lille Fugl i Bøgelunden" er den danske Folkevise i dansk Digtning. Og nu fortsætter Grundtvig i sit Indledningsdigt med en hel Oversigt over, hvad den sang om:

„Den sang saa sødt om dejligst Vang og Vænge,
hvor Kærminder gro som Græs i Enge".

Den sang:

„Om Bølger blaa og hvide
under Ø, hvor danske Snekker skride."

om alt, hvad der er Lyst at høre,
allerhelst, hvad Hjertet dybt kan røre.

om Elve smaa og arge Trolde,
først og sidst om Riddersmænd de bolde.

om Runeslag, som Hjertet binder,
først og sidst om ægte Dannekvinder.

om Havmænd og Stitmødre stride,
allerhelst dog om de Møer blide.

Om Bjørne, grimme Dyr og vilde,
Sejer vandt dog stolte Møer og snilde.

om Harper og om Stemmer søde,
alt at ligne bedst ved Guld det røde.

Den sang som ingen andre Fugle sjunge,
leged liflig med min Moders Tunge,
i de grønne Sale
mellem Nattergale
og de andre Fugle smaa, som tale.

N. F. S. Grundtvigs Søn, Svend Grundtvig, blev Danmarks første Folkeviseforsker og grundlagde hele det videnskabelige Studium af Folkevisen, der stadig fortsættes. — For Oversigtens Skyld inddelte han Folkeviserne efter deres Emner — Fortællinger — i: De egentlige Kæmpeviser, Ridder- og Trylleviser (herunder Viser om overnaturlige Væsener, Gengangere og Omskabelser), historiske Viser og Skæmteviser. Mange Viser kan lige saa godt føres hen under den ene som den anden Gruppe, men for de faa Viser af de 600, her gives Eksempler paa, er denne Inddeling god at følge.

Kæmpeviſer.

De egentlige Kæmpeviser fortæller om Kæmper i eventyrligt Format, om Guden Thor paa Bryllupsfærd, om straalende Ridderskarer i lystig, overgiven Kamp. Visen om Hagbard og Signe regnes ogsaa til Kæmpeviserne, vel sagtens fordi den er bygget over det gamle Oldkvad, men den har fælles Motiv med mange Ridderviser og er en „Lovsang til den stærke uovervindelige Kærligheds Pris".

Thor af Havsgaard, der med sin Følgesvend Loke Lejemand drager forklædt som Brud til Jættekongen, som Visen kalder Tossegreven, for at hente sin gyldne Hammer, er skildret med overdaadigt Humør:

„En Oxekrop saa aad hun op
vel tredive Svineflykke,
syv Hundred Brød hendes Maaltid var,
saa lysted Bruden at drikke.

„En Oxekrop saa aad hun op
vel tredive Svineflykke,
tolv Tønder Øl saa drak hun ud,
før hun kunde Tørsten slykke.

I en af Kæmpeviserne „Og de vare syv og syvsindstyve" skildres en festlig, broget Ridderskare, Kong Didrik og hans Mænd, der kommer ridende til Kamp. Ridtets Hast høres i Omkvædet: „Det donner under raske Hovmænd, der de udride". Solen lyner i Spær og gyldne Skjolde, mens de stormer frem:

„Der skinner i den første Skjold
Løven alt saa bjært;
Kronen af det røde Guld
den er Konning Didriks Mærke.

Der skinner i den anden Skjold
en Hammer og en Tang;
den fører Vidrik Verlandsøn
beder slaa og ingen tage til Fange.

Der skinner i den tredje Skjold
en gylden Orm i Lænke;
den fører Mester Hildebrand
sine Raad han kan vel tænke.

Der skinner i den fjerde Skjold
Linden alt saa grøn;
den fører han ungen Humlunger,
er Hornbog Jarlens Søn.

Der skinner i den femte Skjold
en Ulv i vilden Mark;
den fører han ungen Ulv van Jærn,
han er en Kæmpe stærk.

Der skinner i den sjette Skjold
en Gam saa rød som Guld;
den fører Helled Haagen,
han kæmper vel til fulde.

Der skinner i den syvende Skjold
en Fedel og en Bove;
den føre han Falkvor Spillemand
vil drikke og ikke sove.

Der skinner i den ottende Skjold
en Fiil og saa en Mand;
den føre han Tetlev Danske,
sit Sværd vel røre kan.

Der skinner i den niende Skjold,
der skinner Ørnen hin brune;
den fører hin unge Hr. Raadengaard,
han kan saa vel de Rune.

Der skinner i den tiende Skjold
to Pile, og de ere hvide;
dem fører han Hvitting Herfredsøn,
for han vil altid stride.

Der skinner i den ellevte Skjold,
der skinner en brændende Brand;

den føre Hr. Brand Vidfærdling
gennem alle Herrers Land.

Der skinner i den tolvte Skjold,
der skinner i en Kølle;
den fører han Munk Broder Alsing,
de Kæmper lyster hannem at følge."

Holger Danske Viserne synger naturligvis Holger Danskes Pris. Han er en Sagnfigur, hvis Berømmelse kom fra Frankrig til os, men selv om han ikke er af dansk Oprindelse, saa er han i Folkebevidstheden blevet Danmarks første Nationalhelt, Symbolet paa Ridderlighed, Symbolet paa den, der kæmper mod Danmarks Fjender og sejrer, Symbolet paa dansk Folkeaand. (Syng Ingemanns: „I alle de Riger og Lande..."). Ethvert Barn kender Sagnet om Holger Danske, der skal føre alle raske danske Drenge til Kamp, hvis Danmark kommer i Nød, og ligesom tidligere redde Landet fra Fjendehaand. Sagnvisen om „Stærk Didrik og Holger Danske" lader ham være Konge, kronet med røden Guld, han bor i Nørrejylland, der hvor Kampen med Stærk Didrik staar: „Men Striden den stander for norden under Jylland". Stærk Didrik af Bern er Billede paa det tyske Kejserriges Magt og Overmod:

„Kong Holgers Mænd blev alle ved Magt,
der faldt saa mange af Berner-Land."

Stærk Didrik og hans Mænd har „stridt al Verden igennem og vundet saa mange Land"; Kong Holger i Nørrejylland vil ikke være deres Mand — underkaste sig —, derfor kommer de 18 000 Mand stærk; men trods Overmod og Pral og vældig Hær led de et ynkeligt Nederlag. Holger og hans raske unge Drenge „blev alle ved Magt", men der faldt saa mange af Berner Land, saa tilbage kom ingen „uden halvtrediesindstyve Mand". „Fuldt lidet tør de rose deraf — de var udi Danmark at stride". Denne Folkevise er kaldt „Danmarks første Fædrelandssang".

Ridderviser.

Tegning af Niels Skovgaard.

Ridderviser kaldes Størsteparten af vore 5—600 Folkeviser. — De giver os Billedet af Livet i Danmark i Middelalderen. — Den berømte Historiker Anders Sørensen Vedel, der udgav den første trykte Samling Folkeviser 1591, skrev i sit Forord, at man af dem kan „smukt formærke, hvad Skik og Sæd der haver været hos de gamle Forfædre med deres adskillige Dyder, Hjertelag, Sind, Tale, Mod, Krigsbrug, Vaaben, Hussæd, Klædedragt, Giftemaal, Optugtelse, Begravelse og andet saadant mere. Besynderlig mærkes, at de haver været trofaste i Ord og Gerning, saa at det haver været ikkun Nej og Ja, med hvad de lovede hinanden". De to sidste Sætninger kunde lyde, som om Folkevisen kun skildrer fromme Skikkelser; men forud har Anders Sørensen Vedel sagt, at Viserne „giver udi drabelige og mærkelige Personer adskillige Eksempler baade paa Dyds og Fromheds Bedrift saavel som paa Udyds og Ondskabs Idræt".

Hvem var Ridderne? Det var Danmarks Herremænd og Storbønder, der levede som fri Mænd paa deres Gaarde, var Kongens Hovmænd, men uafhængige:

„Der er saa Sæd i Dannemark,
har været af gamle Dage:

hvilken Svend, som ikke vil tjene,
han maa vel Orlov have."
Der er ingen tilsammen viet
uden Munken og hans Kappe;
Hovmand rider og Hovmand kommer,
ihvor han tjener til Takke."

(Niels Ebbesøns Vise).

Ridder betød i Middelalderen den, der tjener Kongen til Hest. Han blev fritaget for Skat mod at møde med sine Mænd i Krigstid.

Gaardene har ligget f. Eks. paa et Bakkehæld ned mod en Sø i Nærheden af en Skov eller ved Engen med Aaen. Voldgraven om Gaarden sattes i Forbindelse med Aa og Sø, og Borgen var beskyttet. Løb ingen Aa eller Bæk forbi Gaarden, satte Adelsmanden et Gærde omkring og lukkede det med et Borgeled.

Nede ved Borgeled stod den lille Tjenestedreng, Smaadrengen, og passede paa, og ved Borgeled bød Ridderens Døtre Gæsterne det første Velkomstbæger. Her stod Adelsfruen og ventede sin Husbond, naar han kom hjem fra Leding, og her spejdede hun efter sine Sønner, naar hun urolig ventede deres Hjemkomst. (Elverskud, Hr. Oluf: Og der han kom til Borgeled, der staar hans Moder og hviled sig ved).

Mellem Borgeled og Gaarden var som Regel en flad Mark, „den grønne Vold" eller Toften. Saa kunde der være en Have, „Abildgaarden" og „Rosenlunden", hvor alle Blomster hed Roser og Liljer. (Jomfruen var rød som en Rose og smal som en Liljevand).

Den største af Adelsgaardens Bygninger kaldes Højeloft. Den havde i Reglen to Stokværk og var opført af Bindingsværk, som man kender det fra de gamle Bøndergaarde. Væggene var klinet af Ler, og Bygningen tækket med Straa eller Rør. Langs øverste Stokværk løb en Svalegang, en aaben Gang af Træ — Højeloftsbro — Svalen. (Hr. Peder stod paa Svalen og lytted med List). Fra Svalen kom man ind i Højeloftssalen, hvor Husfruen tog imod sine Gæster. Her holdt de deres Fester, og her kortede de Tiden om Vinteren ved Tavlebordet, Dans og Leg. (Se Tav-

lebordsvisen eller „Terningespillet"). I øverste Stokværk var der desuden Riddersalen og Husfruens Sovekammer, Gæsteværelserne og Opholdsrummene, hvor Fruen sad med sine Døtre og Tjenestepiger (Møer og Terner), her „vævede de i Lad", „slyngede Guld", „sømmede i Lin og Silke, spandt og baldyrede". Fra Højeloft førte en Dør af Bly til Stenstuen eller Stentaarnet, den eneste faste stenmurede Bygning, et sikkert Tilflugtssted, naar der kom Fjender til Gaarden.

Ridderfruen skildres i Visen som den stolte, trofaste Kvinde, der staar ved sin Husbonds Side med gode Raad. Hun er den strenge Moder, der vaager over sine Børns Ære, og hendes dybe Kærlighed ses, hvor hun glæder sig med dem og deler deres Sorg og Smerte. (Moderen i „Hr. Oluf" og „Moderen under Mulde"). Vi lærer at kende den rolige, stolte, strenge, myndige og værdige Kvinde (Marsk Stig Visen) og tillige den lidenskabelige, hævngerrige og skinsyge (Dronning Sofie i Tove Visen).

Spredt paa Toften omkring Højeloft laa flere Bygninger: Lo, Lade og Fadebure o. s. v. I en lille Sidebygning, Jomfruburet, boede Ridderens Datter: den væne Maar, fejre Mø, skønne Jomfru, som hun nævnes i Visen. Om den væne Maar bliver Folkevisen aldrig træt af at synge.

Hun kunde være mild og blid, bedaarende munter og skæmtsom (Liden Kirsten i „Esbern Snare"), snild til at finde paa Raad og rap i sit Svar, kæk og djærv (Jomfru paa Tinge og „Svar som Tiltale"), indtagende ved sine Ungmødrømme og sin straalende Skønhed (Møens Morgendrømme). I broget Skare skrider de statelige Møer frem i Folkevisens Fortælling. Der er den muntre og kvikke „Stolt Ingelil" i „Tyge Hermansen", den opofrende, den trofaste og stærkt elskende, der tvinges til Døde af sin Sorg (Sølverlad i „Germand Gladensvend" og Else i „Aage og Else"), de rolige, beherskede og stolte, der som deres ridderlige Fader kan hævne begaaet Uret (Ebbes Døtre) o. s. fr.

Svendene fulgte deres Herre i Krig og paa Tinge.

I Fredstid øvede de sig hjemme paa „Borgen" i Vaabenleg og Dystløb. De red paa Jagt i Lunden med Falk paa Haand og Hunde efter sig. De kortede Tiden med Boldleg og Dans, men de maatte ogsaa gaa Ridderen, Herremanden, til Haande ved det daglige

Jagtbillede. Kalkmaleri i Skibby Kirke.

Arbejde paa Gaarden, pløje, saa og harve. I „Jomfru paa Tinge" hører vi, hvorledes „Stalt Inge" belærer Ridder Hr. Ove, som hun vil have, at Kongen skal give hende til Fæstemand, om Bomands og Bondesæd (skik), saa han, der først haanede hende, til sidst ikke modstaar hendes frejdige Svar — hun maa have en Ridder til sin Gaard, da hendes Morbroder skær

hendes Agre og slaar hendes Eng og forøder alt hendes Gods.

Kongen:

Stat op, Hr. Ove, og svar for dig!
her er en Jomfru, vil have dig.

Hr. Ove:

Skøn Jomfru, I faar intet af mig!
langt bedre kan jeg med Høg og Hund,
end jeg kan drive den Plov i grønne Lund.

Stalt Inge:

Du sidder i Karren og ager med mig;
saa god en Bondesæd lærer jeg dig.
Tager Plov i Haand, lader pløje vel dybt,
tager Korn i Haand, saa maadelig tykt.
Og lader saa Harven efter gaa,
saa maa I vel Jomfruens Fæderne naa."

Samme Billede af Ridderen, der selv er med i Gaardens jævne daglige Arbejde, skildres i „Torbens Datter".

Svend og Væbner har samme Ridderideal som den Herre, de tjener. — Den stolte Jomfrusvend sætter alt ind paa at vinde sin stolte Jomfru; det holdningsløse, ængstelige og slatne Mandfolk stilles uhjælpelig frem til Latter, Spot og Spe. (Se „Lave og Jon" og stolt Sidselils Svar i „Tyge Hermansen").

Havde du været en Jomfrusvend
og havde du haft mig kær,
da havde du brudt den Bølge blaa
alt med dit blanke Sværd.

Midt i Borggaarden stod som oftest en Lind. Og Linden var det kæreste Træ. Vi hører aldrig i Visen om Bøg eller Gran, men om Ege, Seljer og Linde, og det er Linden, der prises først og sidst. De elskede den om Foraaret, naar dens første Løv sprang ud, om Sommeren, naar Grenene bøjedes til Jorden af dens

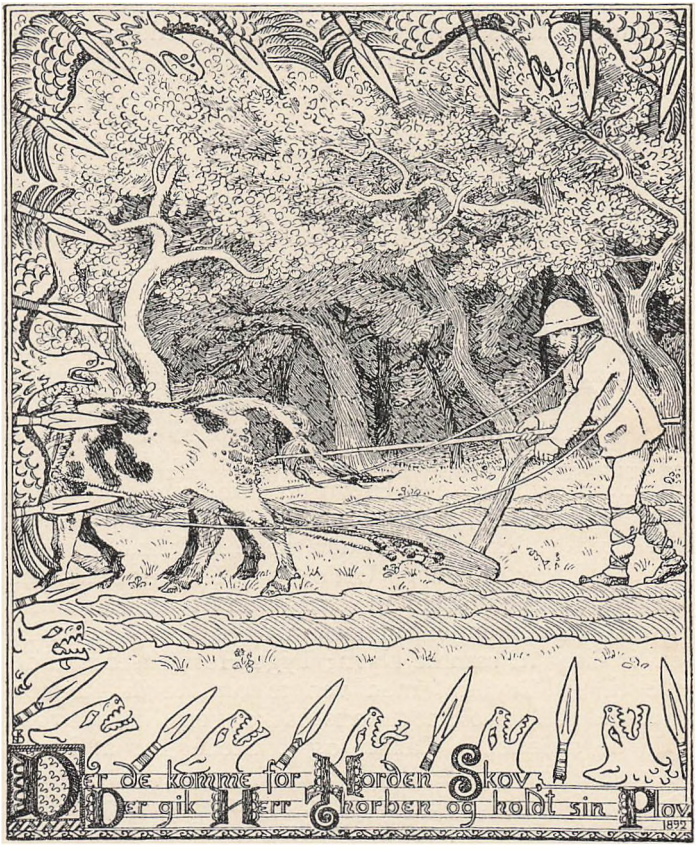

Tegning af Niels Skovgaard til Folkevisen: „Torbens Datter og hendes Faderbane".

gulgrønne, honningtunge Blomster. Under den sad Svendene og Jomfruerne i Aftenstunden og førte deres lønlige Tale.

Disse Riddere og Fruer, Svende og skønne Jomfruer var Landets Adel; det var i deres Kreds, Viserne blev digtet, det var dem, der sang dem og dansede til dem, og derfor er det naturligt, at det er om dem, Viserne handler, deres Liv, deres Handlen, deres Elskov, deres Glæder og Sorger, deres Fejder,

deres Helte, deres Sympatier og Antipatier, deres Tro og Viden, deres Opfattelse af Begivenhederne, deres Færd fra Vugge til Grav. Gennem alle Hændelser, som Ridderviserne beretter om, slynger Kærligheden mellem Mand og Kvinde sig som Hovedmotiv. Elskoven bringer dem den højeste Lykke eller styrter dem i Ulykke. Vi hører om den stille, blide Lykke, om stærk og vældig Attraa, om vemodig Længsel og heftigt Begær, om mægtige Lidenskaber, om Trofasthed til Døden, om Had og Skinsyge, der fører til Drab og Slægtsfejder. Med uforlignelig Fortællekunst er de voldsomme Følelser og Lidenskaber, som den stolte Ridder ikke kan beherske, skildret i „Ebbe Skammelsøn" og de forskellige Personers Karakterer stillet skarpt over for hverandre, karakteriserede i faa Ord. Med fint Lune er den drømmende Ungmø, der længes efter sin Bejler, skildret i „Møens Morgendrømme". Hævn er Motivet i „Ebbes Døtre"; Slægtsfejde og Kærlighed, der vækkes ved den Ulykke, der har ramt den væne Ridderdatter, vemodig Længsel faar Ordet i „Klosterjomfruens Klage". Straalende Humør har Visen ogsaa Plads for; med lattervækkende Lune fremstilles Tyge Hermansen i Visen af samme Navn; Tyge Hermansen skulde ride til sit Bryllup, men vendte om, fordi Regnen styrtede ned, hvorimod hans raske Ven Nilaus trodsede de svulmende Bække og i Stedet for at hente Bruden hjem holder Bryllup med hende; da det endelig 4 Dage efter er Tørvejr, og den forsagte Slapsvans Tyge kommer til Bryllupsgaarden, lyses han hjem under Spot og Haanlatter og faar af Bruden Smædeordene med paa Vejen til Klostret, han vil gaa i:

„Falder din Vej her nogen Tid frem,
og stilles da den Bæk
har jeg da ikke Oste foruden to,
du faar dem i din Sæk."

Lystigt og overgivent er Ridderne Lave og Jon skildret i Visen, der bærer deres Navne, med Omkvædene: „I være vel bon" og „I binder op Hjælmen af

røden Guld og følger Hr. Jon". Liden Kirstens Fader, Hr. Peder, har fæstet hende til Hr. Lave, der er et Pjok, men hun vil ha' Jon. Og nu skildrer Visen Bryllupsfesten, hvor den raske, kække, kvikke Hr. Jon tager Bruden fra Lave. Det gnistrer af Humør i Jons Replikker, der elegant er passet ind i Strofen „I være vel bon", og selv om „Hr. Laves Hals den gik

Agnes Slott-Møller: Ebbe Skammelsøn i Bryllupsgaarden.

i tre" under Dysten, er Tilhørernes Latter sikkert ikke blevet mindre ved Tilføjelsen: „Lig der", sagde Jon.

Trylleviſer.

Trylle - Trolde - fortrylle - fortrolde - forgjort, se paa disse Ords forskellige Betydning dengang og nu. I Trylleviserne berettes om alle de overnaturlige Væsener, man troede, Naturen var befolket med. I Aaen boede Nøkken, Aamanden, i Havet havde Havfruer og Havmænd deres Hjem, Trolde husede i Højene, Helhesten humpede i Nattens Mørke, Elverfolket med Elverkongen og Elverpigerne lokkede og truede i Ellekrattet og Lundens Taageriger; i Luften fløj Havuhyret, den lede Gam.

Man droges mod Naturen, men samtidig følte man Angst og Gru, fordi alle disse Væsener var Fjender, der vilde lokke en i Fordærv.

Nøkken drager med sin hemmelige, stærke Trolddomsmagt Bruden i Aaen. Det fortælles der om i Harpens Kraft. Omkvæd: „Strengen er af Guld" og „saa liflig legte han for sin Jomfru". Villemand hen-

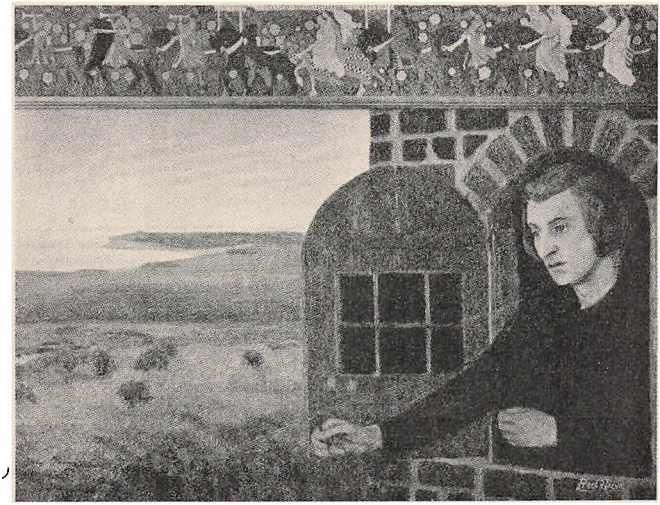

Agnes Slott-Møller: Hr. Oluf.

ter sin Harpe, mægtigt er hans Spil, han betvinger hele Naturen derved:

„Han legte alt saa liste,
Strengen er af Guld,
der rørtes ikke Fugl paa Kviste.
Saa liflig legte han for sin Jomfru.

Han slog Harpen saa saare,
det hørtes over alle de Gaarde.

Barken sprang af Birke
og Knappen af Mari Kirke.

Barken sprang ud af Egetræ
og Hornet af det bøvende Fæ.

Han slog Harpen ud af Harme
sin Brud ud af Troldens Arme.
Saa liflig legte han for sin Jomfru."

Musikkens Magt over Menneskesind og over onde Magter, selv Døden, skildres fra Oldtiden: Saul og David, Orfeus og Eurydike. Tonernes Magt var ogsaa

Joakim Skovgaard: Jomfru i Fugleham.

givet Elverfolket. I „Elverhøj", der begynder: „Jeg var en fattig Ungersvend, jeg skulde at gilje ride", søger Elverpigen at lokke ham til Dans, mens hun synger saa dejligt, at alt i Naturen maa lytte dertil: de stride Strømme de stilledes derved — de vildene Dyr i Skoven vare, de glemte deres Spring at springe — de lille smaa Fugle paa Kviste sade, de fældte deres Sang for hende. — Mer og mer forlokkende bliver Dans og Toner, og havde Gud ikke gjort hans Lykke saa god, at „Hanen havde slaget med Vinge, da var jeg kommet i Bjerget ind — alt til den Elverkvinde".

Kendt af alle er „Hr. Oluf". (Sig Dialogen mellem ham og Elvermøen). Syng Visen med det dejlige Omkvæd: „Men Dansen den gaar saa let gennem Lun-

den". Agnete og Havmanden er kommet hertil fra Tyskland og efter Middelalderen. Den har faaet saa stor Folkeyndest, at den maaske synges tiest af alle Folkeviser og staar i alle Sangbøger.

Onde Magter, Stifmødre og hadske Folk kunde omskabe Mennesker, saa de fik en Troldeham paa, blev Bjørne, Ulve, Hjorte og Hinder, Fugle, Lindorme og fik Dyrets Natur. Viserne skildrer, hvordan de forgjorte Mennesker frelses ved et andet Menneskes trofaste og udholdende Kærlighed, hvor Ofret for at befri den elskede fra den lede Troldeham, den dyriske Tilværelse bringes for enhver Pris, selv om det skulde koste Livet. Det er en af de skønneste Tanker i Folkevisen om den opofrende Kærligheds Sejr givet i Eventyrets Form; „Jomfru i Fugleham" er Eksempel derpaa.

Runeviser.

Runerne er Bogstaver; gamle Sagn knyttede Trolddomsmagt til dem. Runer betyder hemmelig Visdom. Fra Oldtiden fortaltes, at Odin havde lært Menneskene at riste Runer, der kunde frelse fra Sygdom og Død, Runer, der kunde dysse Havet i Blund og standse Ildebrand, Runer, der gjorde Kæmper usaarlige og deres Vaaben drabsikre, Runer, der kunde vække de døde, og Runer, der voldte andre Men. Elskovsrunerne havde en saadan Trolddomskraft, at den, de ramte, viljeløst maatte underkaste sig Runernes Herre, blev uimodstaaeligt draget til ham.

Den skønneste Fortolkning af Runernes Magt er givet af Henrik Hertz i „Svend Dyrings Hus", der er bygget over Runevisen „Ridder Stig Hvide" og Gengangervisen „Moderen under Mulde". Elskovsrunerne kunde føre de elskende sammen, men ofte hører vi om deres „forvildene Magt". „Tidemand og Blidelil" indledes med Digtet:

Det haver været fra Arilds Tid
og bliver, mens Livet kan vinde,
at Elskov tvinger saa mangen en,
baade Møer og høviske Kvinde.

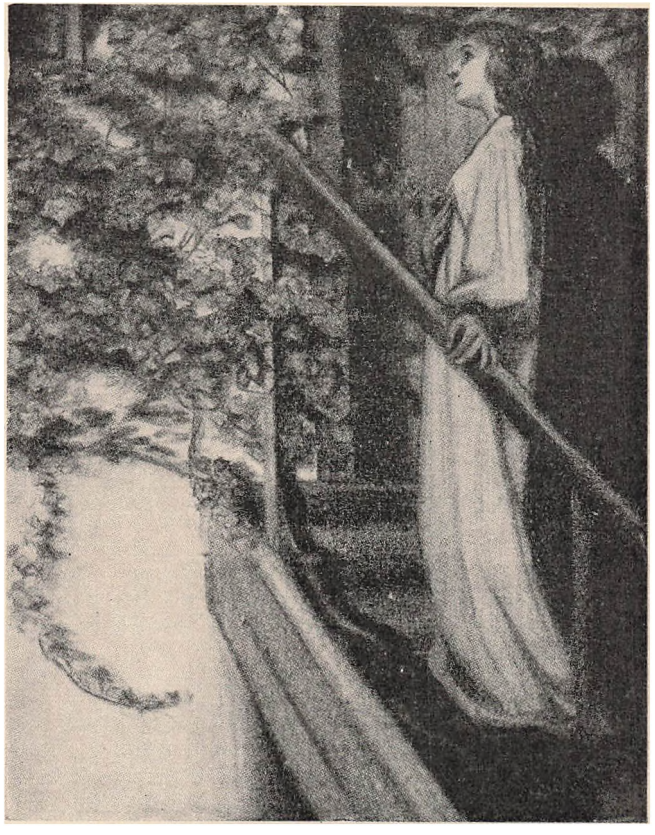

Agnes Slott-Møller: Fru Mette ved Hr. Peders Dør.

og Visen slutter med:

Ilde saa var den Rune skrevet,
og ilde saa var hun skabt:
at to saa ædelig Kongens Børn
skulde blive saa ilde fortabt.

Runernes hemmelige Magt knyttes ogsaa til Strengespillet. I „Ridderens Runeslag" drives Fru Mette i Døden ved Ridderens Spil. Hr. Peder praler: „Jeg ved ikke den Jomfru i Verden er til — det jeg vilde

hende med mine Runer forvild". I den lyse Sommernat drages Fru Mette af hans daarende Spil til hans Dør, men fortvivlet over hans Magt, der har gjort hende viljeløs, søger hun Døden.

Gengangerviser.

De berømteste af dem er „Moderen under Mulde" og „Aage og Else". De rummer Udødelighedstanken og Forestillingen om, at de, der er døde, ikke kan faa Fred i Graven, før Uret er gjort god, eller at de maa vende tilbage, „gaa igen" for at trøste og hjælpe de kære, der lider ondt, eller den elskede, der sørger. Oldtidskvadet „Helge Hundingsbane og Sigrun" har samme Motiv som den flere Hundrede Aar efter digtede „Aage og Else". Forsangerens Optakt lyder:

Der sidder tre Møer i Bure,
de to slynger Guld;
den tredie græder sin Fæstemand
under sorten Muld.
For hun har trolovet den Ridder.

Og nu fortælles der:

Det var sig Ridder Hr. Aage, red sig under Ø
fæsted han Jomfru Elselil saa væn en Mø.
Fæsted han Jomfru Elselil alt med sit møgle Guld,
Maanedsdagen derefter laa han i sorten Muld.

Draget af Elselils Sorg og sin egen Længsel vender han tilbage ved Midnatstid som Genganger til Elselils Bur. Hun lukker ham ind, og da Elselil spørger ham: „Hvordan er der under Jorden hos dig!", svarer han: „Saadan er der under Jorden i Graven hos mig som i det frydefulde Himmerig; thi glæd du dig". Straks vil Elselil følge ham, og for at forhindre hende heri siger ham: „Saadan er der under Jorden i Graven hos mig som i det sorteste Helved, gør Kors for dig"; men hun kan trøste ham i hans Lidelser, „thi for hver en Gang du græder, din Hu er glad, da er min Kiste forinden hængt med Rosen-

Lorenz Frølich: Aage og Else.

blad", og hun kan ogsaa gøre hans Lidelse større: „thi for hver Gang du græder, din Hu er mod, da er min Grav forinden som fyldt med levret Blod". Else følger ham gennem Skoven ud paa Kirkegaarden. Der falmer Hr. Aages Kind og hans fagre gule Haar. For at skaane sin Fæstemø for at se det grufulde siger han: „Du se dig op til Himmelen til Stjerner smaa, saa ser du dig saa gladelig, hvor Natten monne gaa". Else ser til Stjernerne, og imens forsvinder

Ridder Aage i Jorden. „I Jorden slap den døde Mand, hun ham ej saa". Men — „hjem gik Jomfru Elselil saa sørgefuld, Maanedsdagen derefter laa hun i sorten Muld. For hun havde den Ridder trolovet".

„Aage og Else" er kaldt „Juvelen i vor Middelalders Kærlighedsdigtning. (Læs den i Sammenhæng).

De historiske Viser.

De historiske Viser har man kaldt dem, fordi de handler om historiske Personer. Ofte har de ikke andet end Navnet tilfælles med Historien, det gælder „Ridder Stig Hvide" og „Esbern Snare". Esbern Snare Visen er en lille yndefuld Fortælling om Esbern Snares Frieri og Jomfruens fine Tilstaaelse af sin Kærlighed til ham gennem den Ridderdragt, hun skærer og pryder til ham. Viserne om Valdemar den Store og Valdemar Sejr handler ikke om de historiske Begivenheder, der kaster Glans over deres Navne. Tove Viserne har Aarhundreder igennem været sat i Forbindelse med Valdemar Atterdag, men Tove ejede Valdemar den Stores Kærlighed. Ikke mindre end tre Viser fortæller om Danmarks elskede Dronning Dagmar; hendes Døbenavn er Margrethe, men Folket kaldte hende Dagmaar — Dagmø — hilste hende med samme Glæde som den lyse Dag. Festligt skildres hendes Ankomst og Bryllup, og den dybe Sorg over hendes Død er uforglemmeligt fortalt i „Dronning Dagmar ligger i Ribe syg", hvor Kongens, Valdemar Sejrs Kærlighed til hende faar sin levende Fremstilling i hans farende Ridt fra Skanderborg til Ribe.

„Kongemordet i Finderup" indleder den store Cyklus Marsk Stig Viserne. „Niels Ebbesøn" kommer de historiske Begivenheder nærmest; den er digtet for at forherlige Helten, der frelser sit Fædreland; den har ikke Omkvæd, brugtes ikke til Dans, den staar mejslet som et Monument over Befrieren, Fædrelandskærlighed og Folkets Taknemmelighed.

Den sidste i Rækken er „Ørnevisen" eller „Fuglevisen". Den er digtet 1523, og med den slutter Folkevisens Tidsalder.

Indledning:

Alle smaa Fugle i Skoven er
de give paa Høgen stor Klage.

Omkvædet:

Men Ørnen han bygger i Fjeldet ud."

Det er en allegorisk Vise. „De smaa Fugle" er Bønderne og Borgerne, der udpines af Adelen, der er „Høgen": „han river af dem baade Fjer og Dun". Almuens Kærlighed til Kongen, Kristian den Anden, gives i Sammenligningen med den stolte kongelige Ørn, og deres Sorg over hans Nederlag faar Toner i Klagesangen: „Gud han hjælpe den gamle Ørn, som flyver over vilden Hede!"

VISERNES SKÆBNE GENNEM TIDERNE

Med Middelalderen hørte Folkevisedigtningen op. En ny Adel herskede; de gamle Adelsgaarde smuldrede hen, og mange af deres Ejere blev Bønder, andre ophøjedes i den ny Adelstand, der samlede store Godser, byggede Gaarde og Slotte af Sten med Taarne og Vindfløje, med høje Sale, hvor der dansedes Polskdans, Vals og Polonaise til Giger, Trompeter og Pauker. Dansen i det fri hørte op, Abildgaard og Urtegaard veg for anlagte Haver og Parker med kunstigt tilklippede Træer og Buske. Digte blev skrevet paa Tysk, Latin og Fransk. Modersmaalet blev i fine Kredse et foragtet Vadmelssprog, „som de ikke kunde tage paa deres Silketunger". Men Folkevisen levede alligevel videre. Den blev sunget paa Bøndernes Gaarde i hele Danmark, den blev nynnet i Borgernes Huse. Almuens Børn fik den i Arv fra Fædre og Mødre, og Ungdommen sang den ved Fastelavnsgilder og Majfester, ved Julestuer og Høstgilder, og de gamle Folkedanse levede videre der lige til vore Dage. At den blev husket, skyldes ikke alene den mundtlige Overlevering. Allerede paa Kristian den III's Tid begyndte Hoffolk og adelige Damer at interessere sig for dens Nedskrivning; den kongelige Køgemester

Albert Mus skylder vi den ældste lille Samling, der findes i Hjertebogen, der opslaaet har Form som et Hjerte og findes paa det kgl. Bibliotek. Mange Adelsfolk fulgte hans Eksempel og samlede paa Adelsvisebøger. En af de bedst bevarede Samlinger er Adelsdamen Karen Brahes Foliohaandskrift, der indeholder 200 Viser og stammer fra o. 1580. Frederik den II's Dronning opfordrede den kongelige

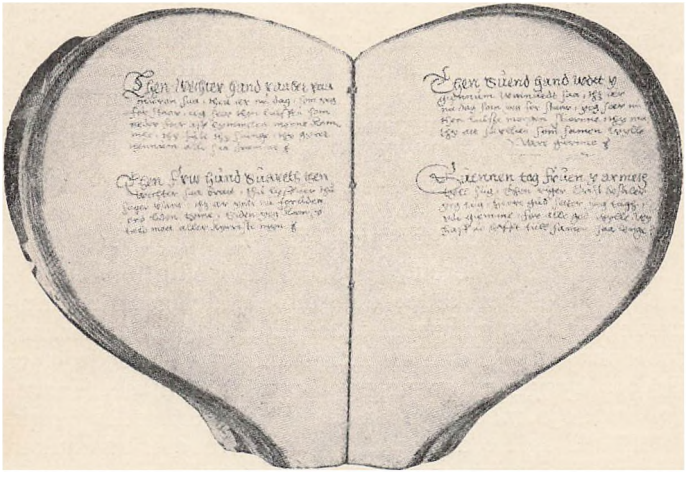

Hjertebogen (Det kgl. Bibliotek).

Historieograf Anders Sørensen Vedel til at udgive de gamle Viser, og 1591 udkom den første trykte Samling prentet udi Ribe paa Liljebjerget. Den blev i Ordets egentlige Betydning en Folkebog. I det 17. Aarhundrede udkom mange Skillingstryk af Viserne, og den berømte Præst i Hellested, Peder Syv udgav 1695 Vedels Visebog forøget med 100 Viser. Rahbek var Medudgiver af en ny Samling paa 222 Viser, der udkom 1812—14, og nu oplever Folkevisen sin Renæssance. N. F. S. Grundtvig udsendte sin Samling for dansk Skoleungdom, og hans Søn Svend Grundtvig blev — som tidligere omtalt — Danmarks første videnskabelige Folkevisesamler og grundlagde Folke-

visestudiet. Til sin Død 1883 arbejdede han med Indsamlinger og udgav det ene store Bind Folkeviser efter det andet; hans Arbejde fortsattes af Historikeren Axel Olrik. Læreren, „Folkemindesamleren" Ewald Tang Kristensen har ogsaa indlagt sig uvisnelig Ære ved Indsamling af Folkeviser, Sagn og Eventyr, som han bogstavelig plukkede af Bønderkonernes og Almuefolkets Læber.

Svend Grundtvigs Arbejde har vundet Anerkendelse ud over Verden. Intet Land har saa stor en Samling som Danmark. Den er et kosteligt Arvegods.

VISENS GENOPSTAAEN I DANSK KUNST

Den sang som talt ud af mit eget Hjerte,
Toner gav den al min Fryd og Smerte.

N. F. S. Grundtvig.

Anders Sørensen Vedel havde fin Sans for Visernes „søde og subtilige Musik" og for deres „skønne Sprog og runde Tale", ofte digtede han i sin Samling smukke Vers til Folkevisen, f. Eks. det altid huskede om Dronning Dagmar:

Hun kom uden Tynge,
hun kom med Fred,
hun kom goden Bonde til Lise,
havde Danmark altid saadanne Møer,
man maatte dem ære og prise.

Deres Tone findes i flere Salmer fra det 16. og 17. Aarhundrede, og Ewald, Romantikkens Bebuder, har dyrket den og efterlignet den i „Liden Gunvor". Ved Begyndelsen af 1800 (19. Aarh.) holder Romantikken sit Indtog i Danmark med Oehlenschläger. Emne, Ordvalg og Form henter han fra Folkevisen til mange af sine Digte og Tragedier. „Hagbard og Signe" og „Axel og Valborg" er sprunget lige ud af Folkevisen, og i „Axel og Valborg" er „Aage og Else" lagt ind. Folkevisens Stil og Fortællemaade har han efterlignet i „De tvende Kirketaarne".

N. F. S. Grundtvig er allerede nævnt, han digtede om Niels Ebbesøn, om Folkevisen og skrev mange Fædrelandssange og Salmer i Folkevisestil. Til Salmen „Guds Menighed syng for vor Skaber i Løn" har han taget Omkvædet „Strengen er af Guld" fra Harpens Kraft" og tillempet den anden Linie „saa liflig legte han for sin Jomfru" til Salmelinien „saa liflig vi lege for Herren".

B. S. Ingemann byggede sine historiske — uhistoriske — Romaner op paa Saxo og Folkevisen. (Se f. Eks. Marsk Stig Viserne).

Poul Martin Møllers Digte: „Skt. Laurentius" og „Torbisten og Fluen" har i Form og Ordvalg dens Præg. Johan Ludvig Heiberg skrev sit Tilegnelsesdigt i „Elverhøj" til Folkevisen med Strofeme: „End har de Sange saa frisk en Duft, som Engens Blomster i Morgenluft...", og i „Elverhøj" lader han hele Folkevisens Poesi genopstaa i Karens Sange og Sagnet om Elverkongen. Hvilken Livskraft i Folkevisens Toner! „Elverhøj" er sikkert det danske Skuespil, der har naaet det højeste Antal Opførelser. Henrik Hertz har som ingen andre ramt dens Tone og Aand i „Svend Dyrings Hus", og i Digtet „Fra fjerne Lande kom hun, Dronning Dagmar" genopleves en af Dagmar Viserne.

Chr. Winther er som selveste Folkevisens Spillemand; uden Folkevisen havde „Hjortens Flugt" ikke faaet sin Form. H. C. Andersen har taget mange Emner fra den, digtet Agnetes Vuggevise „Sol deroppe ganger under Lide...", og i hans Eventyr genopstaar Havfruer og Ellefolk. I. P. Jacobsen har digtet sine dejlige Gurre-Sange over Sagnet om Valdemar og Tove.

Digterne fra 70'erne til vore Dage har været lige saa betaget af Folkeviserne som Romantikkens Dyrkere. Hvorfor mon? Fordi de samme Længsler, de samme lønlige Drifter, de samme stærke Følelser som Middelalderens Slægter gav Udtryk for, bestandig driver deres Spil med Menneskeskæbner. Den samme betagende Natur, de samme lyse Sommernætter og de samme Elvertaager fortryller vort Land og

bedaarer vort Sind, saa en af vore Dages Lyrikere Ludvig Holstein kan udbryde:

Vi Sletternes Sønner har Drømme i Sind,
de vaagner og bliver til Sange,
de stiger af Sommernattaagernes Spind,
som Lærkerne flyver af Vange.

Hr. Oluf red over Elverbro
i Midsommernatten den hvide,
da snubler hans Ganger paa fire Guldsko. —
Hr. Oluf, hvorhen vil I ride?

O, Trolddom i Sommernattaagernes Spind!
O, Minder, som kogler og frister!
Vi Sletternes Sønner har Drømme i Sind,
og ved ikke selv, naar de brister.

Holger Drachmann skrev „Hr. Oluf han rider" med Undertitlen „Den danske Sommernats Drama", hvori han skriver: „Den danske Sommernat — det er dæmpet Elver-Skumring, hvori Hjertet banker delt mellem Andagt og Angst, mens Øret lytter til Visen om „Hr. Oluf han rider".

At skrive om den danske Folkevises Indflydelse og Genopstaaen i dansk Litteratur, det er som at skrive dansk Digtnings Historie, er der sagt. Man fristes til at sige som Chr. Winther: „Ak, jeg maa tie stille, jeg fik saa aldrig endt". Her kan kun antydes. Folkevisen lever i Chr. Richardts Opera: Drot og Marsk; alene Toveviserne har inspireret Carsten Hauch, Joh. Ludv. Heiberg, H. C. Andersen, Chr. Winther, I. P. Jacobsen, Drachmann og Ludvig Holstein til dejlige Digte og Dramaer. „Aage og Else" gaar igen ikke alene hos Oehlenschläger; Johs. V. Jensen lader Visen opstaa i sin Bog: „Kongens Fald" i det skønne Kapitel: Inger, og Harald Kidde har i sin Nutidsroman „Aage og Else" taget den ind og vist, at Menneskene nu som før kæmper mod Døden for Livet.

Johannes Jørgensens og Stuckenbergs Lyrik er præget af Folkeviserne. Forfatteren Woeler har sat sin Broder, Flyveren Peter Uffe, et storslaaet Minde i

Digtet „Germand Gladensvend", og Budtz Møller har skrevet et gribende Drama over „Ebbe Skammelsøn".

Enkelte Kalkmalerier fra Middelalderen har Motiver fra Folkeviserne. Sammenlign disse Billeder med Nutidskunstnernes! — Lorenz Frølich, Niels Skovgaard og Joakim Skovgaard tegnede og malede Folkevisens Fortællinger. Paa Københavns Raadhus og i Studenterforeningen ses Eksempler paa deres Folkevisekunst. Agnes Slott-Møller var Livet igennem utrættelig i at fremstille deres Motiver. (Se hendes Bog: Folkevisebilleder). Billedhuggerinden Anne Marie Carl Nielsen mejslede deres Skikkelser i Sten: Dronning Dagmar Monumentet i Ribe. Musikerne, Komponisterne blev grebet af dens Toner. Thomas Laub samlede de gamle Melodier, Kuhlau skabte Musikken til „Elverhøj"; Melodierne deri er kaldt „det mest danske" i vor nationale Kunst, Gade skrev sin herlige Ballade „Elverskud" og Holger Danske Sangen; Henrik Rung satte Musik til „Svend Dyrings Hus", og J. P. E. Hartmann til „Liden Kirsten", P. Heise komponerede Musiken til Operaen „Drot og Marsk" til Chr. Richardts Tekst, og Lange-Müller skrev Musik til mange Sange i Folkevisestil.

I Kunstværker og Arkitektur opstaar den i Farver og Linjer, den synges af det danske Folk og spilles paa dansk Teater, den lever e v i g i dansk Kunst, det er med den, som med Modersmaalet:

> Slægt efter Slægt segner hen paa Nornens Bud,
> m e n hun er saa ung, og saa yndig ser hun ud.

Fra en Skolelæsestues Emnekatalog.

Ved Kommunelærer, cand. theol. *Chr. Krog Clausen.*

Danske Folkeviser.

Aarsbo, J.: Fra den danske Musiks Historie. 2. Udg. S. 12—14. 38. 75—76 (Folkeviser).

Brix, Hans: Vers fra gamle Dage. (Se Indholdsfortegnelsen).

Bæk, Hans: Danske Digtere. S. 4—8 (Folkeviserne).

Frandsen, Ernst: Danske Folkeviser i Udvalg. I.

Hoffmann, Anna: Kortfattet dansk Litteraturhistorie. S. 11—12; 2. Udg. S. 14—16 (Folkeviser).

Kyrre, Hans: De unges Litteraturhistorie. S. 5—9 (Folkeviser).

Møller, Agnes Slott: Folkevisebilleder.

Nielsen, H. Grüner: Danske Folkeviser. (Fra Riddersal og Borgestue).

— — (Historiske Viser).

Olrik, Axel: Danske Folkeviser i Udvalg.

Petersen, Margrethe: Danske Folkeviser (Skolebiblioteksforeningens Smaaskrifter II).

Rützebeck, Holger: Herremand og Ridder („Holger Danske" Juni 1914). S. 30—32 (Folkeviser).

Steenstrup, Johannes: Den danske Bonde og Friheden. S. 21—38 (Bonden i Folkeviserne).

Læsebøger.

Børnenes danske Læsebog. VI. S. 17—33 (Danske Folkeviser fra Middelalderen).

Danmark. Læsebog for Børneskolen. Bd. 6. S. 42—76 (Folkeviserne).

Folkeskolens Læsebog. VI. 1917. S. 283—286 (Folkeviserne).

Læsebogen (6te Klasse). 1922. S. 109 (Folkevisen). S. 110—115 („Jeg gik mig ud en Sommerdag". Dronning Dagmars Død).

Vort Modersmaal. 6. og 7. Klasse. (Se Indholdsfortegnelserne).

Større Værker.

Brix, Hans: Danmarks Digtere. S. 11—24 (Folkeviserne).

Fabricius, A.: Illustreret Danmarkshistorie. Bd. 1. S. 354—362 (Adelsliv i Middelalderen efter Folkeviserne).

Frem, A. Andet Bind. 1926. S. 181—187 (Folkeviser og Adelsliv).

Malling, Vilh.: Fra Holberg til Chr. Richardt. Bd. 1. S. I—XVII. (Vore Folkeviser).

FAGLIG LÆSNING

1. I. Lieberkind: Vandkalven. — **2.** P. Lauritzen-Bredebro: Det genvundne Land — **3.** Kristian Kjær: Aser og Jætter. — **4.** J. J. Jørgensen: Verdenshandelens Veje. — **5.** Sofus Franck: Sukkerroen. — **6.** Kaalund-Jørgensen: Danebrog. — **7.** Hakon Jørgensen: Fra Svampenes Verden. — **8.** Asger Ditlevsen: Fugletræk. — **9.** Emil Nielsen: Korsedderkoppen. — **10.** Frigast Hansen: Santalistan og Santalerne. — **11.** Th. Mathiassen: Et Besøg hos Canadas Eskimoer. — **12.** R. Claudi-Hansen: Istidsfolk og Istidskunst. — **13.** Vilh. Rasmussen: Nilen. — **14.** Laur. Nielsen: Honningbien. — **15.** Kaalund-Jørgensen: Pompeji og dens Skæbne. — **16.** Tage Nissen: Pampas. — **17.** Hakon Jørgensen: Naturfredning. — **18.** Axel V. Nielsen: Ildkugler og Stjerneskud. — **19.** H. Bahne Jensen: Fem danske Grønlandsfarere. — **20.** S. Degerbøl: Arbejderbevægelsen. — **21.** Ingeborg Spager: Lapmarkens Æventyr. — **22.** Mis Degerbøl: Dansk Malerkunst. — **23.** J. C. Willesen: Folkenes Forbund. — **24.** I. Lieberkind: Skoleakvarier. — **25.** C. A. Rasmussen: Viben. — **26.** V. S. Lauritsen: Det danske Hedeselskab. — **27.** Sophie Petersen: Færøerne. — **28.** H. Blegvad: Hvad en Dykker ser paa Havets Bund. — **29.** Jørgen Banke: Topgaarden. — **30.** S. F. Nørlyng: Danske Sagn. — **31.** E. B. Hoffmeyer og E. Nielsen: Galhvepse. — **32.** Ernst Müller: Snyltedyr hos Mennesket. — **33.** R. Claudi-Hansen: Fra Arkæologiens Arbejdsmark. — **34.** Fred. Vedsø: Da England blev Verdens Værksted. — **35.** Ingeborg Spager: Gotland. — **36.** Christian Østrup: Rom. — **37.** H. Jørgensen: Frøspredning. — **38.** Sophie Petersen: Island. — **39.** S. Degerbøl: Andelsbevægelsen. — **40.** Alfr. Mortensen: Til Toppen af Mont Blanc. — **41.** Jac. Løber: Slotsholmen. — **42.** Th. Roust: H. P. Hanssen. — **43.** Joh. Grønborg: Fra Adelsvælde til Enevælde. — **44.** Hans Kyrre: Guldhornene. — **45.** Kn. Barfod: Gøgen. — **46.** N. M. Ludvigsen: Med Fiskere paa Aalefangst. — **47.** Jens Jensen: Vand. — **48.** O. Filskov: Skibe. — **49.** J. Banke: Husmandsbevægelsen. — **50.** Rud. Grytter: Af Musikkens Historie. — **51.** Kyrre: Bakkehuset. — **52.** Rigmor Claudi-Hansen: Klostre og Munke. — **53.** Johs. Tholle: Havedyrkning. — **54.** Soph. Petersen: Østgrønland. — **55.** H. Jørgensen: Blomsternes Bestøvning. — **56.** Th. Kirstein: Fra Haandværk til Industri i Danmark. — **57.** Ingeb. Spager: Dalarne. — **58.** Betty Lund: Røde Kors. — **59.** Petrea Brodersen: Frans af Assisi. — **60.** Otto Jespersen og Dagmar Rasmussen: Christianshavn. — **61.** Hans Hvass: Zoologiske Haver. — **62.** Ingv. Nielsen: Nansen. — **63.** Kn. Barfod: Ugler. — **64.** Jens Jensen: Gas. — **65.** Clemens-Nielsen: Hjemstavnsdigtning. — **66.** Asbj. Maltesen: Bakterier. — **67.** Soph. Petersen: Siam. — **68.** G. Brier: Træk af Middelalderens Samfundsliv. — **69.** Ths. Bartholin: Løvfald. — **70.** Georg Buchreitz: Danske Kalkmalerier. — **71.** Engelbret-Pedersen: Teatret gennem Tiderne. — **72.** Mis Degerbøl: Nederl. Malerkunst i det 17. Aarh. — **73.** Jørgen Banke: Landkommunen. — **74.** Gust. Lunn: Kullenes Eventyr. — **75.** Jens Jensen: Papir. — **76.** Nina og Arne Sørensen: Avisen. — **77.** Joh. Grønborg: Svejts. — **78.** V. Lauritsen: Verdenspolitik. — **79.** Johs. Nielsen: Bogens Historie. — **80.** Martha Steinthal: Palæstina. — **81.** S. V. Sunesen: Olie. — **82.** Tove Bruun Christensen: Grønlænderliv. — **83.** Hans Hvass: Danmarks Slanger. — **84.** Chr. Winther: Armenien og Karen Jeppe. — **85.** A. Maltesen: Udenlandske Kulturplanter. — **86.** Knud Barfod: Vore Dagrovfugle. — **87.** Arne Jørgensen og O. Esben-Petersen: Penge. — **88.** Thorvald Laursen: Den danske Folkehøjskole. — **89.** Jørgen Banke: Staten. — **90.** Samuel Aagaard: Danmark og den kristne Verdensmission. — **91.** W. Hellner: Vor Ernæring. — **92.** Chr. Hauch: Fyr- og Redningsvæsenet. — **93.** Godfred Hansen: Stilarter. — **94.** A. Falk: Olympen. — **95.** Asbjørn Maltesen: Udenlandske Kulturplanter II. — **96.** Alfred Mortensen: Byernes Udvikling. — **97.** Chr. Hauch: Jyllands Vestkyst. — **98.** K. Barfod: Kragefugle. — **99.** J. Jensen: Cement. — **100.** A. Falk: Gr. Sagn. **101.** R. Berg: Den gamle Haandværkssvend. **102.** H. Hvass: Danmarks Øgler. **103.** Asbjørn Maltesen: Udenlandske Kulturplanter III **104.** S. Degerbøl: Købstadkommunen, København.

Udsolgte Numre: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 17, 19, 23, 26, 27, 29, 30, 33, 49.

AUG. OLSEN'S BOGTRYKKERI, HELLERUP